

Съвременни методи и учебни технологии в обучението по история

Станка Георгиева

The authors browses the following modern methods and instructional, engineering's in the education of history: disposition, the games, the projects, the brain attack, method 635, discussion, comment of case study, asking question, method insert, contemplation.

Key words: the methods, the technology

ВЪВЕДЕНИЕ

Методи на научно познание в историческата наука

Дебатът за историята като наука и като учебен предмет, дебатът за характера на историческата наука, дебатът за нейните принципи и опитите на политическата прагматика да я превърне в своя "слугиня" за осъществяване на егоистични цели - лични, групово-партийни, класови - продължават. Според съвременните френски историци [1]:

- **Историята не е религия.** Историята не приема никаква догма, не зачита никаква забрана, не познава никакво табу. Той може да бъде тревожен.

- **Историята не е морал.** Историкът няма за цел да въодушевява или да осъжда, той обяснява.

- **Историята не е робиня на актуалността.** Историкът не налага върху миналото съвременни идеологически схеми и не въвежда в някогашните събития днешна чувствителност.

- **Историята не е памет.** Историкът в своя научен подход събира спомените на хората, сравнява ги помежду им, сблъсква ги с документите, предметите, следите и установява фактите. Историята държи сметка за паметта, но не се свежда до нея.

- **Историята не е юридически предмет.** В една свободна държава не подобава нито на Парламента, нито на юридическия авторитет да определя историческата истина. Политиката на държавата, дори водена от най-добри намерения, не е политика на историята.

- **Историята е наука, чиято цел е достигането на истината при изучаване на миналото.** Научното историческо познание може и трябва да бъде разглеждано в логическата верига от понятия "отражение - познание - наука" [2].

ИЗЛОЖЕНИЕ

Всички явления от обективната действителност отразяват, т.к. отражението е всеобщо свойство на материята. Познанието е вид отражение. Но опознават действителността само живите явления, неживите просто само я отразяват. Познанието в най-пълна степен се извършва от хората. То е един от основните видове човешка дейност. Чрез познанието човек сабира и натрупва данни/факти/ и ги обработва, след което ги използва за задоволяване на своите потребности и интереси.

Познанието се проявява в различни видове. По-важни са:

- **Житейско** - то е познание за повърхността, за видимите неща, за това, което може да се възприеме с обективните сетива, да се научи от житейския опит.

- **Художествено** - то е познание, при което действителността се представя, възпроизвежда, моделира чрез художествени образи, а познавателните резултати ни се представят чрез пораждаване у нас на емоции, на чувства.

- Религиозно - това познание е магическо, то обяснява всичко с наличието на висш разум, то замества отговора за действителните причини и действителните закономерности, с обяснение за божията воля, божията приумица, божия ред.

- Паранормално - това познание е необяснимо от гледна точка на съвременната наука, неповторимо, нелогично познание. Типичен негов представител е ясновидството /Нострадамус/.

- Научно - това е единствено теоретично, единствено последователно логическо структурирано познание. Насочено е към разкриване на действителните закономерности на явленията от обективната действителност. Неговата цел е да направи тези явления предсказуеми, възпроизведими, използваеми.

Научното познание има 3 основни черти: служи си с научни категории и логически конструкции, подчинява се на изискванията и правилата на формалната и диалектичката логика като наука за мисленето, служи си с научни методи за опознаване на обективната действителност. Научното познание е теоретично познание. То е познание за същността. То обобщава, систематизира познанието. Най-сложно научно познание е историческото познание. То има сложен и опосредствено възстановяван /реконструиран/ обект на познание, силно субектно присъствие, относителност на истината и трудност/невъзможност/ за нейната проверка. Това се отразява върху използваните научни методи за изучаване на историята. Тя формира своя научен арсенал от методите и подходите на много други науки: исторически методи, социологически методи, логически методи и др. Подходите в познавателния процес са: синкретичен подход, системно-структурен подход, личностен подход, културно-цивилизационен подход, социално-икономически подход, политологичен подход и др. Интересни са изследванията за мегаметодите и часонаучните методи на историята на акад. Кирил Василиев[3], проф. Желязко Стоянов[4], проф. Веселин Великов[5], доц. Румен Донков[6] и др. На базата на тези изследвания могат да се направи следната квалификация за методите и подходите на историята като наука:

- Емпирични методи: наблюдение, описание, издирване и др.
- Теоретико-експериментални методи: описание, сравнение и разграничаване, абстрахиране и конкретизация, обобщение и специализация, аналогия и противоположност, индукция и дедукция, анализ, синтез, моделиране и др.
- Теоретични методи: идеализация и формализъм, мислим експеримент, теоретично обобщение и др.[7]

Методи на преподаване на историята като учебна дисциплина и необходимостта от промени

В българското училище се изучава учебната дисциплина, а не науката история. Учебната дисциплина има за цел да представи на учениците информация за съвременните достижения на науката история. Това става с помощта на учебните методи. Те би трябвало да бъдат съкратен аналог на научните методи. Методиката на обучението по история класифицира методите в 3 основни групи: словесни, текстови и нагледни.

Навлизането на модерни техники на преподаване и учене, навлизането на модерни технологии на учебния процес/информационни и комуникационни/, глобализацията на света и усложняване проблемите на човека и обществото, налагат нови, модерни методи на обучение. С тях се повишава интереса на учениците в учебния процес, повишава се тяхната активност, стимулира се интензивната комуникация между учител и ученик и между самите ученици, засилва се субективизацията и отговорността на участниците. Учебните методи се приближават до научните методи, ускорява се социализацията в работата по групи,

постига се пълно усвояване на предвидените по програма знания, умения и компетенции, възпитава се инициативност, предприемчивост и творчество.

Методите се наричат "активни"/интерактивни, транзактни/ в противовест на репродуктивните/директивни, пасивни/ методи. Те се групират в 2 основни групи: "методи за преподаване" и "методи за учене". Доц. Румяна Кушева говори за "методи за представяне на информацията от учителя и методи за организиране дейността на учениците за обработка на учебния материал" в обучението по история.[8] Румен Вълчев представя следните интерактивни методи в общата педагогика: групов работен, мозъчна атака, ролева игра, разработване на проекти, тренинг, колаж, мозъчна атака, дискусия и др.[9] Проф. Енчо Герганов[10] очертава силните и слабите страни на тези методи така: освен, че усвояват материала учениците развиват и усъвършенстват критическото мислене, научават се да управляват времето, изграждат се учения да говорят и да слушат, започват да пишат по-добре, стават по-чувствителни към културните различия, практикуват интензивни междуличностни отношения, дейността им зависи от добрата предварителна подготовка, изискват се ресурси, които не винаги могат да се осъществят веднага в българското училище. Перспективите са: ориентирани към създаване на електронни учебници, енциклопедии, христоматии с източници-документи, организиране на тематични конференции, дискусии, интернет в реално време и др.

1. Съвременни методи - същност и приложение. Опираме се на изследванията на

Р. Кушева,[11] П. Радев,[12] В. Асенова[13] и др. и на нашите наблюдения и експерименти.[14]

1.1. Групиране. Известен е още като "работен лист/чек-текст", "пила", метод Елиът

Арънсън. Създават се групи от 6 ученика. Учебният материал се разделя на отделни единици. Всяка група изучава своя блок-модул от информацията. Търси се и допълнителна информация. Говорител на групата/експерт/ представя пред всички наученото. Втори вариант на приложение: Извършва се ново разпределение на учениците в нови групи, като всеки участник запознава новата си група с наученото по проблема в първата си група/среща на експертите/. Следва ново възстановяване на първите групи. "Експертите запознават "своите" с информацията, усвоена от другите групи.

1.2. Обсъждане. Това е един от основните методи за групов работен лист.

• Преподавателят устно или писмено, или с работен лист/чек-текст/, обяснява основните

стъпки за решаване на проблема/алгоритъм на действие/.

• Следва т.н. "полеви анализ" - изследване-анализ, за положителните и отрицателните

влияния на проблема.

• Създава се "дърво на решенията" - предлагат се алтернативни решения и се изследват

положителните и отрицателните последици от дадено явление/факт/.

• SWOT анализ - прави се функционален анализ чрез изследване на силните и слабите

страни на разглеждания обект. Посочват се опасности и алтернативи за развитие на процеса.

3.3. Инструктаж. Методът има устройствен, организиращ характер. Според Пл. Радев той може да бъде: уведен, текущ и заключителен. Той може да се осъществи устно, придружен с демонстрации. Използват се карти, книги, схеми, диаграми и др.

3.4. Консултация. В буквален смисъл този метод означава "съветване". Ролята му непрекъснато ще нараства, с оглед все по-голямата самостоятелност, която се

разкрива пред ученика в усвояването на знанията, уменията и компетенциите. Затова индивидуалните и груповите консултации ще имат все по-голямо значение като указание, предупреждение, упътване, подпомагане, научно ръководство и др.

3.5. Ролеви игри/Ролеви тренинг, метод на Морино/. Обикновено се практикува като театрална постановка или импровизация по дадена тема /популярната българска детска игра "Цар"/. Чрез пресъздаване на конкретни ситуации се утвърждават нови поведенчески стилове. Допринася за реконструиране на определен тип отношения, нрави, език, епоха, бит. С успех се практикуват: пазар на роби, съдебен процес, избори, конференция и др.

3.6. Симулационни игри/ситуационен метод. Определят го като разширени ролеви игри. Но те не са импровизации, т.к. имат предварителен сценарий /кръстоносни походи, Лайпцигски процес, рекламна промоция/. Осъществява се учене чрез преживяване. На основата на теоретичните знания се упражняват практически умения. Накрая се обсъждат постигнатите резултати.

3.7. Метод - проек. Дава се възможност да се решават реални житейски въпроси, на базата на придобитите знания. Развиват се уменията за самостоятелно поставяне на проблем и неговото решаване. Работи се по групи или индивидуално. Използват се темите: по Ботевите места в Румъния, ателие, студио и др.

3.8. Мозъчна атака. Преводът е "mozъчна буря или mozъчен шум". Използва се още от древните викинги. Това е метод за решаване на нови проблеми чрез предлагане на оригинални идеи. Активизира се мисленето на учениците. Методът се прилага групово. Приемат се всякъкви идеи. Спазват се определени правила: не критикувай, всички са равни в играта, свобода на изказа, поощряване на новите идеи и нетрадиционните решения, всички предложения се записват на дъската, фиксира се време за предлагане/5 мин/, фиксира се време за "отсяване"/оценяване/ на най-значимите от тях/5 мин/. Завършва се с анализ на предложенията, които са най-близко до решаването на проблема. Върху този метод може да се изгради учебната система "брейсторминг по двойки: зная/искам да зная/ научавам.

3.9. Метод 635. Този метод е писмен вариант на мозъчната атака. Учениците се разделят на групи по 6 човека. Всеки записва върху работен лист по 3 свои идеи за решаването на представения за разглеждане проблем. Определя се време за мислене 5 минути. След приключване на времето всеки участник предава своя лист на съседа до себе си и получава неговия. Акцентува се на взаимното споразумение и асоциирането на участниците в групата.

Разновидност на мозъчната атака са методите синектика/събиране/ и инвентика/разчленяване/ на обекта и тяхната комбинация, което може да стане учебната стратегия/технология/ групиране/синергетика/, т.е. стратегия за разкриване на отношенията между отделните части на една тема.

3.10. Метод дискусия/дебат/. Това е метод който се осъществява във вид на спор по определена тема, воден от противоположна гледна точка. Провежда се по правила: първо се изказват 2-те противоположни хипотези и се определят техните привърженици. След това тези тези се сравняват и защитават. Всяка страна се стреми да убеди противника и слушателите в своята правота, излагайки доказателствата си. Не се позволяват личности обиди.

3.11. Метод на асоциациите. Състои се в предлагане на учениците на ключова дума/понятие, термин/ или образ, карта, въпрос, които са ключ за отключване на цялостния исторически сюжет или явление. Често те се записват на работен лист/чек-лист/ и се предлагат на учениците за сведение и решаване на казуси. Върху метода на асоциациите може да се изгради учебната система на "предвижване" въз основа на термините.

3.12. Решаване/коментар/ на казуси. Практикува се с целия клас или по групи. Създава се проблемна ситуация. Участниците предлагат и коментират своите

решения. Подбират се онези, които са най-близо до истината. Тук игровият момент се изключва. Учениците се поставят в положение на учения-историк/политик.

3.13. Задаване на въпроси. По принцип учителят задава въпроси, а учениците -отговарят. Особено препоръчителни са т.н. "проблемни въпроси", поставени в началото на часа, на които учителят изисква отговор в края на занятиято. Но учителят трябва да стимулира и учениците да задават въпроси. Учителят ги изслушва търпеливо и им отговаря.

3.14. Кубиране. Това е учебна стратегия, която улеснява разглеждането на една тема/проблем/ от всички страни. Удобна е за приложение при по-малките ученици. Използва се като нагледност куб, чиито страни поддтикват към мислене и писане по тях. Върху всяка страна на куба се записва по 1 фраза в смисъл: Опишете го. Сравнете го. Асоциирайте го. Анализирайте го. Приложете го. Спорете за него. Спорете против него. Обикновено се работи по двойки, които след като са работили самостоятелно обменят мненията си, фиксирани писмено. Накрая, цялата група разглежда всички мнения.

3.15. Инсарт. Това е интерактивна система за ефективно четене и мислене чрез отбелязване и е средство за контролиране на разбирането. Този метод изисква по време на четенето да се поставят знаци/специална маркировка/ в полето на учебника, статията, книгата: v/да/ това го зная, -/минус/ това не го зная, +/плюс/ това е нова за мен, ?/въпросителен знак/ - смущава ме, искам да знам повече за това. След прочита всеки си прави индивидуална таблица на знаците, за да класифицира информацията. Впоследствие в групата се прави обсъждане -разговор на съпадащите и неспадащите мнения.

3.16. Рефлексия/Самооценяване. Обръщане към себе си/за учителя и ученика/. Оценява се умението за писане, четене, анализ, отговор на въпрос, решаване на казус и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Към съвременните методи могат да се причислят и учебните техники: тристъпково интервю, мозайка, четене, писане и дискусия по всяка тема и др. Това показва, че има проникване на методи и разнообразие на техники на тяхното приложение. Така се създават педагогическите технологии[15] които могат да се групират в следната скала: традиционна технология, центрирана около деректното преподаване, технология на поэтапното формиране на умствените действие по теорията на П. Галперин, технология на колективното взаимнообучение по Г. А. Ривин/В. Дяченко, А. Соколов/, технология на пълното усвояване по Дж. Керол и Б. Блум, технология на самостоятелното програмирано обучение по различни обучаващи програми, технология на блоковото/модулното/ обучение и др.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Апел. - Култура, бр.37, 2007.
- [2] Денков, Г. Научното познание. www.legalt.heri.org
- [3] Василев, К. Методология на историческото познание. <http://www.celol.com>
- [4] Стоянов, Ж. Клий - позната и непозната. С., 1989, с.139-171.
- [5] Великов, В. Историческото познание в съвременното познание. Варна, 2001.
- [6] Донков, Р. Методология на историческото познание. <http://www.clio-uni-sofia.bg>
- [7] Косекова, Г. Методи на обучение. <http://www.mu-sofia.bg>
- [8] Кушева, Р. Методика на обучението по история. С., 2000, с.99 и сл.
- [9] Вълчев, Р. Интерактивни методи и групова работа. С., 2004, 2006.
- [10] Герганов, Е. Класически и съвременни форми и методи на обучение. <http://www.nbu.bg>
- [11] Кушева, Р. Методика на обучението по история. С., 2000.

[12] Радев, П. Педагогика. Пловдив, 2007.

[13] Асенова, В. Активни методи на преподаване.<http://www.socialninauki.com>

[14] Георгиева, Ст. Дискусията в обучението по история. С., 2001.

[15] Радев, П. Педагогика. Пловдив, 2007, с. 402-403.

За контакти

Д-р Станка Н. Георгиева, гр. Силистра, ул. Янко Тодоров 32, вх.1, ап.1, 086/83-30-49, Email: georgievi_3@abv.bg

Докладът е рецензиран